

ZJAWISKO SAMOZAOPATRZENIA W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH WEDŁUG KLASY MIEJSCOWOŚCI ZAMIESZKANIA W ASPEKTCIE ZRÓWNOWAŻONEJ KONSUMPCJI

Romana Głowicka-Wołoszyn[✉], Agnieszka Kozera, Joanna Stanisławska

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Abstrakt. W ostatnich latach, na skutek poszerzającej się oferty towarów i usług tworzonych przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii, problem zrównoważonej konsumpcji w aspekcie społeczeństwa i gospodarki nabiera większego znaczenia. Spożycie naturalne żywności pochodzącej z własnego gospodarstwa rolnego i działki wpisuje się w trend zrównoważonej konsumpcji. Żywność pochodząca z własnego gospodarstwa rolnego nie przechodzi bowiem przez fazę obrotu i przez rynek. Celem pracy jest określenie poziomu i struktury samozaopatrzenia w żywność gospodarstw domowych według miejsca zamieszkania w Polsce w latach 2005 i 2013, w aspekcie zrównoważonej konsumpcji. Podstawowe źródło informacji stanowią dane jednostkowe pochodzące z badań GUS (2014), które opracowano z wykorzystaniem metod statystyki opisowej. Na podstawie wyników przeprowadzonych badań stwierdzono, że rola samozaopatrzenia w gospodarstwach domowych w Polsce maleje, ale w wiejskich nadal odgrywa ważną rolę. Wynika to z utrwalonych przez lata tradycji i wzorców spożycia. Samozaopatrzenie w żywność jest bowiem jednym z głównych czynników wpływających na kształtowanie wzorców konsumpcji żywności, zwłaszcza wiejskich gospodarstw domowych.

Słowa kluczowe: spożycie naturalne, zrównoważona konsumpcja, żywność, gospodarstwo domowe

WPROWADZENIE

W ostatnich latach, w związku z coraz bogatszą ofertą towarów i usług, w tym powstających i oferowanych przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii, podnoszony jest problem zrównoważonej konsumpcji i produkcji w kontekście społeczeństwa i gospodarki, a także odpowiedzialności biznesu i konsumentów za środowisko naturalne i przyszłość pokoleń (Dąbrowska i Ozimek, 2010). Zrównoważona konsumpcja w układzie przedmiotowym oznacza taką wielkość i takie formy konsumpcji materialnej, które umożliwiają wielkość konsumpcji zapewniającą bezpośrednią konsumpcję dóbr i usług środowiska oraz utrzymanie rezerw zasobów przyrody dla przyszłych pokoleń (Kiełczewski, 2008). Jest ona zatem ukierunkowana na osiągnięcie poziomu gwarantującego zaspokojenie podstawowych potrzeb i uwzględniającego założenia zrównoważonego rozwoju. Oznacza korzystanie z produktów i usług w sposób minimalizujący zużycie zasobów naturalnych. Preferowanie zrównoważonego poziomu konsumpcji jest istotne ze względów ekologicznych. Gdyby na całym świecie w tym samym czasie wystąpiły poziom konsumpcji i wzorce gospodarowania powszechne dla świata rozwiniętego przemysłowo, można przypuszczać, że wymagałoby to dostępności zasobów naturalnych dziesięciokrotnie większych niż te, które

[✉] dr Romana Głowicka-Wołoszyn, Katedra Finansów i Rachunkowości, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Wojska Polskiego 28, 60-637 Poznań, Poland, e-mail: roma@up.poznan.pl

faktycznie znajdują się na Ziemi (Rok, 2014). Rosnące z jednej strony produkcja towarów i usług, a z drugiej – ich konsumpcja, nieuwzględniające założeń trwałego, zrównoważonego rozwoju mogą być społecznie i ekologicznie groźne, np. ze względu na szybki wzrost ilości odpadów komunalnych, problemy transportowe dużych miast itp. (Dąbrowska i Ozimek, 2010).

W ostatnim czasie obserwujemy wzrost konsumpcji w skali globalnej, co sprowadza się do nieusprawiedliwionego potrzebami wykorzystywania dóbr materialnych oraz usług i pociąga za sobą wysokie koszty ekologiczne, a także społeczne (Kobylińska i Zbierchowska, 2011). Model nadkonsumpcji występuje w krajach rozwiniętych, natomiast w krajach rozwijających się ludność zmagą się z problemem niedożywienia i głodu. Problemem jest więc utrzymanie równowagi pomiędzy popytem a podażą żywności, ponieważ możliwe odchylenia w każdą ze stron prowadzą do niepożądanych zjawisk. Nadmiar żywności, która znajduje się na rynku, prowadzi do marnowania artykułów spożywczych, które mogłyby być wykorzystane na cele konsumpcyjne (Kołóżyn-Krajewska i in., 2014).

W aspekcie rynku żywności jego globalizacja i przestawienie popytu z produktów lokalnych i sezonowych na importowane i całoroczne zwiększają nakłady na transport, chłodzenie i zamrażanie, co poprzez wzrost zużycia energii wiąże się z niekorzystnym wpływem na środowisko. Kolejnym zauważalnym trendem negatywnie oddziałującym na środowisko, poprzez zwiększenie nakładów energii i materiałów oraz wzrost ilości odpadów opakowaniowych, jest wzrost spożycia przetworzonej żywności oraz dań gotowych, determinowany rosnącą liczbą zamożnych, mniejszych gospodarstw domowych oraz mniejszą ilością wolnego czasu na przyrządzanie posiłków (Blisard i in., 2002; EEA, 2007).

Celem równoważenia konsumpcji jest ochrona i zwiększenie zakresu możliwości dostępnych dla następnych pokoleń (Rok, 2014). Spożycie naturalne żywności pochodzącej z własnego gospodarstwa rolnego i działki wpisuje się w trend zrównoważonej konsumpcji. Żywność pochodząca z własnego gospodarstwa rolnego nie przechodzi bowiem przez fazę obrotu i rynek. Spożywana jest w stanie świeżym – bez konieczności poddawania jej przemysłowym procesom utrwalającym, nie traci składników odżywczych w wyniku przechowywania i nie zawiera substancji konserwujących (Gutkowska i in., 2001; Kwasek, 2012). Ponadto nie

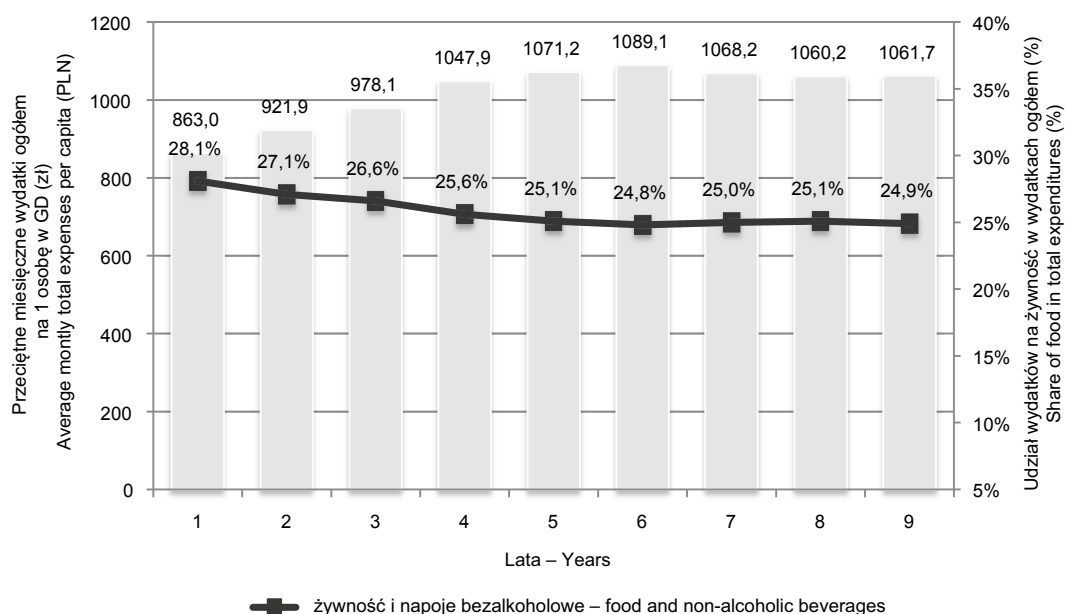
wiąże się z przejazdami na zakupy do sklepów, ze zużyciem energii podczas przechowywania w warunkach chłodniczych oraz z produkcją odpadów organicznych i opakowaniowych.

Celem pracy jest określenie poziomu i struktury samozaopatrzenia w artykuły żywnościowe w gospodarstwach domowych według miejsca zamieszkania w Polsce w latach 2005 i 2013 w aspekcie zrównoważonej konsumpcji. Podstawowe źródło informacji stanowią dane jednostkowe pochodzące z badań przeprowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny (GUS, 2014), które opracowano z wykorzystaniem metod statystyki opisowej.

WYNIKI BADAŃ

Jednym z ważniejszych czynników, kształtujących poziom i strukturę konsumpcji w gospodarstwie domowym, jest jego sytuacja finansowa, która dobrze obrazuje poziom i strukturę jego wydatków. Na podstawie przeprowadzonych analiz można zauważyć, że poziom wydatków w gospodarstwach domowych był silnie zróżnicowany w zależności od miejsca zamieszkania. W całym analizowanym okresie wydatki ogółem w gospodarstwie wiejskim były niższe niż w miejskim i wzrastały one wraz ze wzrostem klasy¹ miejscowości zamieszkania. Poziom ponoszonych wydatków implikowały uzyskiwane przez te gospodarstwa domowe dochody rozporządzalne. Jak wynika z badań Kozery i in. (2014), najwyższe dochody rozporządzalne uzyskiwały gospodarstwa domowe w dużych miastach, ponieważ najwięcej dobrze płatnych miejsc pracy jest w ośrodkach wielkomiejskich. Poza tym duży wpływ na poziom uzyskiwanych dochodów mają praca najemna i praca na własny rachunek, będące źródłem zróżnicowania wynagrodzeń na wiejskim i miejskim rynku pracy (Chmielewska, 2013). W 2013 roku przeciętne gospodarstwo domowe w Polsce ponosiło wydatki ogółem na poziomie 1061,7 zł/os./mies., tj. o 198,7 zł/os./mies. więcej niż w roku 2005 (rys. 1). W 2013 roku, w stosunku do 2005 roku, w polskich gospodarstwach domowych nastąpił zatem wzrost poziomu wydatków o 23%. Spośród badanych grup gospodarstw domowych najwyższy wzrost wydatków ogółem zaobserwowano

¹ Kryterium wyróżniającym gospodarstwa domowe według klasy miejscowości zamieszkania jest liczba mieszkańców i ona decyduje o klasie (wielkości) miejscowości.

Rys. 1. Przeciętne miesięczne wydatki ogółem i udział wydatków na żywność w wydatkach ogółem w gospodarstwach domowych w Polsce w latach 2005–2013 (w cenach stałych z 2013 roku) (zł/os/mies.)
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (2014).

Fig. 1. Polish households' real (PLN 2013) average monthly total expenditures and share of food expenditures in 2005–2013 (in PLN/cap./month)

Source: own elaboration based on GUS data (2014).

w gospodarstwach domowych osób zamieszkujących miasta powyżej 500 tys. osób (o 31,32%) oraz w większych gospodarstwach domowych, u których wydatki w 2013 wzrosły o 26,98% w stosunku do 2005 roku (tab. 1). Warto podkreślić, że różnice w poziomie wydatków w zależności od miejsca ich zamieszkania wynikały nie tylko z wysokości wydatków ponoszonych przez te gospodarstwa, ale były związane także z większą liczbą osób wchodzących w skład gospodarstw na wsiach niż w miastach, co w dużym stopniu wpłynęło na poziom wydatków w przeliczeniu na osobę.

Stabilna sytuacja materialna, jak zauważa Kiełczewski (2008), jest jednym z głównych warunków trwałości i zrównowżenia konsumpcji gospodarstw domowych. Poprawa ich sytuacji materialnej, która została zauważona w badanych gospodarstwach w 2013 roku w stosunku do 2005, przyczynia się zatem do wzrostu stabilności poziomu życia ich członków, co oznacza stabilizację proporcji pomiędzy konsumpcją a oszczędnościami, a tym samym zwiększa szansę na międzypokoleniowe zrównowżenie procesów konsumpcji.

Definicja zrównoważonej konsumpcji wywodzi się od zrównoważonego rozwoju, który zaspokaja podstawowe potrzeby wszystkich ludzi oraz zachowuje, chroni i przywraca zdrowie, a także integralność ekosystemu Ziemi, bez zagrożenia możliwości zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń i bez przekraczania długoterminowych granic pojemności ekosystemu Ziemi (Kramer, 2011). Podstawę tej definicji stanowią dwa podstawowe pojęcia: potrzeba oraz ograniczenia, określone przez zdolność środowiska do zaspokajania potrzeb obecnych i przyszłych pokoleń, a także przez stan techniki i organizacji społecznej. Zaspokojone potrzeby to konsumpcja, w tym przypadku zrównowżona, a jeśli uznać, że chodzi o wszystkie potrzeby podstawowe, to odpowiadająca im zrównowżona konsumpcja jest jednoznaczna z możliwą do osiągnięcia jakością życia (Kramer, 2011). Udział wydatków na żywność w wydatkach ogółem stanowi ważny wskaźnik, informujący o poziomie zaspokojenia podstawowych potrzeb i jakości życia. Na podstawie analizy udziału wydatków na żywność w wydatkach ogółem zauważono, że najkorzystniejszą

Tabela 1. Średni poziom wydatków¹ ogółem i na żywność oraz udział poszczególnych grup żywności pochodzącej z samozaopatrzenia w wydatkach na żywność w gospodarstwach domowych z uwzględnieniem klasy miejscowości zamieszkania w latach 2005, 2010 i 2013 (zł/os./mies., %)
Table 1. Real average total and food expenditures¹ and share of household in-kind consumption of selected food groups across classes of locality in 2005, 2010, and 2013 in PLN/cap./month

Rok Year	Klasa miejscowości zamieszkania Class of locality	Średni poziom wydatków (zł/os./mies.) Average expenses (PLN/cap./month)			Udział wydatków na żywność w wydatkach ogółem Share of food expenses (%)		Udział samozaopatrzenia w wydatkach na żywność (%) Share of in-kind food expenditures (%)			
		ogółem total	na żywność food	ogółem total	ogółem total	w tym: – including:				
						mięso i jego przetwory meat and derivatives	nabiał dairy	owoce i przetwory fruit and derivatives	warzywa i przetwory vegetables and derivatives	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
2005	powyżej 500 tys. mieszkańców above 500 000 inhabitants	1 836	396	22	0,23	0,00	0,01	0,08	0,14	
	200–500 tys. mieszkańców 200–500 000 inhabitants	1 509	384	25	0,45	0,08	0,05	0,11	0,21	
	100–200 tys. mieszkańców 100–200 000 inhabitants	1 400	368	26	0,73	0,15	0,05	0,16	0,36	
	20–100 tys. mieszkańców 20–100 000 inhabitants	1 363	370	27	1,04	0,07	0,07	0,32	0,55	
	poniżej 20 tys. mieszkańców below 20 000 inhabitants	1 268	370	29	2,43	0,50	0,27	0,52	1,08	
	wieś – country	1 123	378	34	15,71	6,18	3,81	1,26	3,92	
2010	powyżej 500 tys. mieszkańców above 500 000 inhabitants	2 401	454	19	0,24	0,04	0,02	0,09	0,09	
	200–500 tys. mieszkańców 200–500 000 inhabitants	1 827	422	23	0,27	0,04	0,02	0,07	0,14	

¹ Wydatki ekwiwalentne wg zmodyfikowanej skali OECD w cenach stałych z 2013 roku.

¹ Equivalent expenditures by modified OECD scale in fixed prices from 2013.

Tabela 1 – c.d. / Table 1 – cont.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	100–200 tys. mieszkańców 100–200 000 inhabitants	1 732	418	24	0,58	0,05	0,05	0,19	0,27
	20–100 tys. mieszkańców 20–100 000 inhabitants	1 689	411	24	0,82	0,08	0,06	0,21	0,46
	poniżej 20 tys. mieszkańców towns below 20 000 inhabitants	1 562	402	26	2,09	0,45	0,26	0,32	1,03
	wieś – country	1 430	413	29	11,42	4,58	2,50	0,87	3,17
2013	powyżej 500 tys. mieszkańców above 500 000 inhabitants	2 411	452	19	0,12	0,00	0,01	0,04	0,07
	200–500 tys. mieszkańców 200–500 000 inhabitants	1 908	417	22	0,16	0,01	0,01	0,07	0,06
	100–200 tys. mieszkańców 100–200 000 inhabitants	1 706	412	24	0,41	0,03	0,03	0,17	0,17
	20–100 tys. mieszkańców 20–100 000 inhabitants	1 648	409	25	0,68	0,09	0,07	0,20	0,32
	poniżej 20 tys. mieszkańców below 20 000 inhabitants	1 538	399	26	1,70	0,28	0,28	0,40	0,73
	wieś – country	1 426	404	28	9,57	3,53	2,28	0,94	2,64

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych jednostkowych GUS (2014).
Source: own elaboration based on microdata from GUS (2014).

sytuacją finansową wyróżniały się gospodarstwa domowe w największych miastach (powyżej 500 tys. mieszkańców), w których wydatki na żywność obciążały 19% budżetów domowych w 2013 roku. Relatywnie najslabszą sytuacją finansową charakteryzowały się natomiast gospodarstwa osób zamieszkujących obszary wiejskie, w których wydatki na żywność stanowiły 34% wydatków ogółem.

W 2013 roku, w stosunku do roku 2005, zauważono spadek udziału wydatków na żywność w wydatkach ogółem we wszystkich analizowanych grupach gospodarstw domowych, co świadczy o poprawie ich jakości życia (dla gospodarstw domowych ogółem o 3,2 pkt. proc.) (rys. 1). Najwyższy spadek (o 6,0 pkt. proc.) tej grupy wydatków w budżetach domowych zaobserwowano w przypadku gospodarstw osób zamieszkujących obszary wiejskie, co związane było z relatywną poprawą ich sytuacji finansowej (tab. 1).

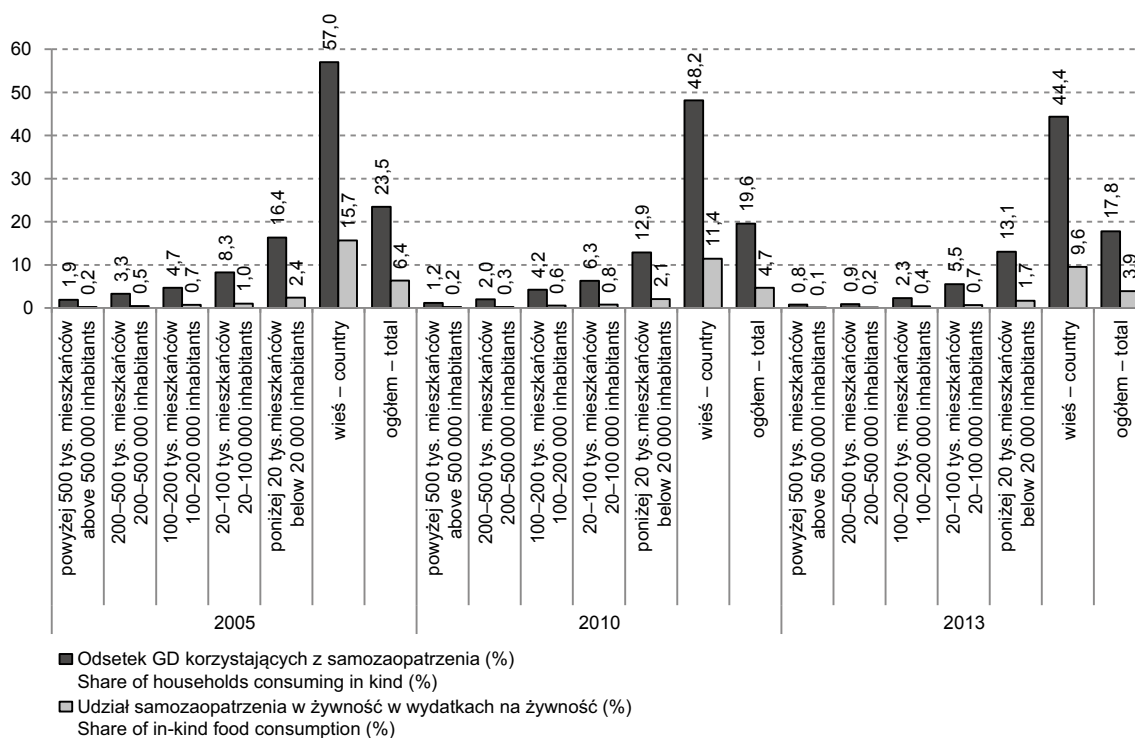
Z badań przeprowadzonych przez Kiełczewskiego (2008) wynika, że spadek udziału konsumpcji żywności w ujęciu wartościowym w konsumpcji ogółem powiązany jest ze wzrostem zainteresowania jakością żywności, który przejawia się ekologizacją konsumpcji żywności². Istnienie tego procesu potwierdza szybki wzrost popytu na żywność pozyskiwaną w gospodarstwach rolnych niestosujących przemysłowych metod uprawy roślin i hodowli zwierząt. W przypadku tych gospodarstw wyższe koszty produkcji i niższe plony rekompensowane są przez wyższe ceny takiej żywności (Kiełczewski, 2008). Z perspektywy zrównoważonego rozwoju jest to zjawisko bardzo korzystne. Rośnie świadomość konsumentów odnośnie do jakości spożywanych artykułów żywnościowych. Zaczynają oni zwracać uwagę na zdrowotność i wartość odżywczą potraw, a także na jej aspekty ekologiczne (Kozera i in., 2014). Tym samym większym zainteresowaniem powinno cieszyć się spożycie produktów żywnościowych pochodzących z własnej produkcji, które uważane są z natury za lepsze i zdrowsze od podobnych produktów dostępnych w handlu (Sajdakowska, 2003). Podkreślając zalety żywności pochodzącej z samozaopatrzenia, należy mieć na uwadze dość duże ograniczenia związane z jej pozyskaniem, takie jak dostępność ziemi np. do uprawy

warzyw owoców, posiadanie zabudowań gospodarczych do hodowli zwierząt czy odpowiednia ilość czasu do zajmowania się taką formą pozyskiwania żywności.

Pomimo zalety spożycia naturalnego, jaką jest niewątpliwie możliwość spożywania świeżej żywności bez konieczności poddawania jej przemysłowym procesom utrwalającym i bez dodatku środków konserwujących, na podstawie przeprowadzonych badań można jednak stwierdzić, że w Polsce w latach 2005–2013 nastąpiła denaturalizacja spożycia żywności we wszystkich badanych grupach gospodarstw domowych. Świadczy o tym nie tylko zmniejszający się odsetek gospodarstw domowych korzystających ze spożycia naturalnego, ale także wartość wydatków poniesionych na ten cel. Jak wynika z danych przedstawionych na rysunku 2, w 2005 roku 23,5% ogółu gospodarstw domowych w Polsce korzystało z samozaopatrzenia w żywność, natomiast w 2013 roku już tylko niespełna 18,0%. Zdecydowanie częściej zjawisko spożycia naturalnego występowało w gospodarstwach wiejskich niż w miejskich. W 2013 roku 44,4% ogółu gospodarstw wiejskich pobierało żywność z własnego gospodarstwa rolnego lub działki, natomiast niespełna 1,0% gospodarstw wielkomiejskich. Z badań przeprowadzonych przez Stanisławską i Kozere (2013, s. 23) wynika, że szczególnie gospodarstwa rolników charakteryzuje wyższa skłonność do korzystania z żywności pochodzącej z samozaopatrzenia, niż wynikałoby to z ich sytuacji dochodowej. Można przypuszczać, że tradycja, bliskość i dostępność ziemi oraz ukształtowane przez wiele lat wzorce spożycia działają silniej niż poziom uzyskiwanego dochodu.

Udział spożycia naturalnego w wydatkach na żywność ogółem kształtował się na najwyższym poziomie w wiejskich gospodarstwach domowych. W 2013 roku wyniósł on 9,6%, zmniejszył się jednak o 6,1 pkt. proc. w stosunku do 2005 roku. W pozostałych grupach ludności produkty do spożycia z własnego gospodarstwa rolnego bądź działki stanowiły odpowiednio od 0,1% ogółu wydatków na artykuły żywnościowe (wśród gospodarstw domowych z miast powyżej 500 tys. mieszkańców) do 1,7% w gospodarstwach mieszkających w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców. Rola samozaopatrzenia w gospodarstwach domowych ogółem w Polsce maleje, jednak w wiejskich gospodarstwach domowych jest ona nadal znaczna. Wynika to z ukształtowanych w ciągu wielu lat tradycji i wzorców spożycia. Spożycie naturalne żywności jest bowiem jedną z głównych determinant

² Szacuje się, że tempo wzrostu popytu na żywność ekologiczną w krajach wysoko rozwiniętych od początku lat 90. XX wieku wynosi 20% rocznie (Kiełczewski, 2008; Łuczka-Bakuła, 2003; Kowalska, 2010).

Rys. 2. Odsetek gospodarstw domowych korzystających z samozaopatrzenia w żywność oraz udział samozaopatrzenia w żywność w wydatkach na żywność ogółem ponoszonych przez gospodarstwa domowe, z uwzględnieniem klasy miejscowości zamieszkania w latach 2005, 2010 i 2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych surowych dotyczących pojedynczych gospodarstw domowych, pochodzących z badań budżetów gospodarstw domowych przeprowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny w 2005, 2010 i 2013 roku.

Fig. 2. Percentage of households consuming in-kind food stuffs and share of in-kind food in total food consumption expenditures across classes of locality in 2005, 2010, and 2013

Source: own elaboration based on microdata from HBS conducted by Central Statistical Office in 2005, 2010 and 2013.

wpływających na kształtowanie wzorców konsumpcji żywności, zwłaszcza w gospodarstwach domowych rolników (Kwasek, 2012; Stanisławska i Kozera, 2013).

Spośród analizowanych artykułów żywnościowych w miejskich gospodarstwach domowych najwyższy udział samozaopatrzenia w wydatkach na żywność zaobserwowano w przypadku warzyw i przetworów. W 2005 roku w gospodarstwach domowych osób zamieszkujących miasta powyżej 500 tys. mieszkańców wynosił on 0,14%, a w 2013 roku 0,07%; w gospodarstwach zamieszkujących miasta poniżej 20 tys. mieszkańców w 2005 roku wynosił 1,08%, a w 2013 odpowiednio 0,73% (tab. 1).

W gospodarstwach domowych osób zamieszkujących obszary wiejskie największy udział samozaopatrzenia w wydatkach na żywność miało mięso i jego przetwory oraz warzywa i owoce. W 2013 roku udział ten wynosił odpowiednio 3,53% i 2,64%, przy czym obniżył się odpowiednio o 2,65 pkt. proc. i 1,28 pkt. proc. w stosunku do 2005 roku (tab. 1).

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że poziom wydatków gospodarstw domowych był silnie zróżnicowany w zależności od miejsca ich zamieszkania. W całym analizowanym okresie wydatki

ogółem w miejskich gospodarstwach domowych były wyższe niż w wiejskich. Ponadto w miastach wzrastały one wraz ze wzrostem liczby mieszkańców.

Najniższy udział wydatków na żywność w wydatkach ogółem zaobserwowano w gospodarstwach domowych osób zamieszkujących największe miasta (powyżej 500 tys. mieszk.), w których wyniósł on 19% w 2013 roku. Najwyższy udział zaobserwowano natomiast w gospodarstwach osób zamieszkujących obszary wiejskie, w których wydatki na żywność stanowiły 34% wydatków ogółem. W 2013 roku, w stosunku do roku 2005, zauważono spadek udziału wydatków na żywność w wydatkach ogółem we wszystkich analizowanych grupach gospodarstw domowych bez względu na klasę miejscowości zamieszkania, co świadczy o poprawie jakości ich życia.

Przedmiotem zainteresowania konsumentów w Polsce coraz częściej stają się ekologiczne produkty żywnościowe pochodzące z gospodarstw rolnych niestosujących przemysłowych metod uprawy roślin i intensywnej hodowli zwierząt. Wzrastający popyt na żywność ekologiczną wynika w dużym stopniu z rosnącej świadomości konsumentów odnośnie do jakości spożywanych artykułów żywnościowych oraz większej dbałości o zdrowy tryb życia. Pod wpływem idei zrównoważonego rozwoju konsumenci coraz częściej, w stosunku do produktów żywnościowych, zaczynają podejmować decyzje zgodne z ideą zrównoważonej konsumpcji, która implikuje wybór określonych produktów, a także źródło ich pochodzenia. Konsumenci stają się coraz bardziej wyedukowani i świadomi konsekwencji swoich wyborów zarówno dla siebie, jak i dla środowiska naturalnego. Niemniej jednak spożycie artykułów żywnościowych pochodzących z własnego gospodarstwa rolnego lub działki cieszy się coraz mniejszym zainteresowaniem, co wynika raczej ze znacznych ograniczeń w pozyskaniu tego typu żywności – zwłaszcza w miastach – niż niedostrzegania zalet tego typu produktów żywnościowych. Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzono spadek znaczenia roli żywności pochodzącej z samozaopatrzenia we wszystkich gospodarstwach domowych w Polsce bez względu na klasę miejscowości zamieszkania. Można jednak zauważyć, że samozaopatrzenie w artykuły żywnościowe w wiejskich gospodarstwach domowych odgrywa nadal stosunkowo dużą rolę. Jest to rezultatem specyfiki wiejskich gospodarstw domowych wynikającej z powiązania gospodarstwa domowego z gospodarstwem rolnym oraz utrwalonych przez wiele lat tradycji i wzorców spożycia.

LITERATURA

- Blisard, N., Lin, B. H., Cromartie, J., Ballenger, N. (2002). *America's Changing Appetite: Food Consumption and Spending to 2020*. *Food Rev.*, 25, 2–9.
- Chmielewska, B. (2013). *Ekonomiczno-społeczna sytuacja gospodarstw domowych rolników po akcesji Polski do Unii Europejskiej*. Warszawa: IERiGŻ.
- Dąbrowska, A., Ozimek, I. (2010). *Zrównoważona konsumpcja i produkcja jako atrybuty współczesnych społeczeństw i gospodarek*. W: L. Woźniak, J. Strojny, E. Wojnicka (red.), *EEA (2015). Household consumption and the environment*. European Environment Agency.
- EEA (2007). *Środowisko Europy: Czwarty raport oceny. Zrównoważona konsumpcja i produkcja*. Belgrad: European Environment Agency.
- Ekoinnowacyjność dziś i jutro – wyzwania, bariery rozwoju oraz instrumenty wsparcia. Warszawa: PARP.
- GUS (2014). *Budżety Gospodarstw Domowych w 2005–2013 r.* Warszawa: GUS.
- Gutkowska, K., Ozimek, I., Laskowski, W. (2001). *Uwarunkowania konsumpcji w polskich gospodarstwach domowych*. Warszawa: Wyd. SGGW.
- Kielczewski, D. (2008). *Konsumpcja a perspektywy zrównoważonego rozwoju*. Białystok: Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku.
- Kobylińska, A., Zbierchowska, A. (2011). *Zrównoważony rozwój w edukacji konsumenckiej – projekt Dolceta*. *E-mentor*, 2 (39).
- Kołożyn-Krajewska, D., Wrzosek, M., Bilska, B., Krajewski, K. (2014). *Ryzyko powstawania strat i marnotrawstwa żywności a możliwość ich ograniczenia*. W: T. Tarko, A. Duda-Chodak, M. Witczak, D. Najgebauer-Lejko (red.), *Technologia produkcji i bezpieczeństwo żywności*. Kraków: Polskie Towarzystwo Technologów Żywności.
- Kowalska, A. (2010). *Jakość i konkurencyjność w rolnictwie ekologicznym*. Warszawa: Difin.
- Kozera, A., Głowicka-Wołoszyn, R., Stanisławska, J. (2014). *Rola samozaopatrzenia w gospodarstwach domowych w Polsce w układzie grup społeczno-ekonomicznych ludności*. *Mark. Rynek*, 6, 386–397.
- Kozera, A., Stanisławska, J., Wysocki, F. (2014). *Sytuacja finansowa gospodarstw domowych zamieszkujących obszary wiejskie w Polsce po integracji europejskiej*. *Rocz. Nauk. Ekon. Roln. Rozw. Obsz. Wiej.*, 101, 2, 91–101.
- Kramer, J. (2011). *Konsumpcja – ewolucja ról i znaczeń*. *Konsum. Rozwój*, 1, 7.
- Kwasek, M. (2012). *Wzorce konsumpcji żywności*. Warszawa: IERiGŻ.
- Luczka-Bakuła, W. (2003). *Rolnictwo ekologiczne w Polsce w aspekcie integracji z Unią Europejską*. *Ekon. Środ.*, 2, 166–169.

Rok, B. (2014). Konsumpcja z ograniczoną odpowiedzialnością. Pobrane 3 listopada 2014 z: <https://eko.org.pl/kropla/26/konsumpcja.html>.

Sajdakowska, M. (2003). Etnocentryzm konsumencki – czynnik wpływający na decyzje nabywcze konsumentów na rynku żywności. *Acta Sci. Pol. Technol. Aliment.*, 2 (1), 177.

Stanisławska, J., Kozera, A. (2013). Preferencje konsumpcyjne gospodarstw domowych rolników w zakresie wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe. *Handel Wewn.*, styczeń-luty, 341–350.

THE PHENOMENON OF SELF-SUFFICIENCY ACROSS CLASSES OF LOCALITY IN TERMS OF CONSUMPTION SUSTAINABILITY

Summary. Due to the increasing stream of state-of-the-art goods and services, the recent years have witnessed a growing problem of sustainability of consumption and its impact on society and economy. In-kind food consumption from own farms or gardens, which bypasses the usual stages of preprocessing and market distribution, fits perfectly into the trend of sustainable consumption. The aim of the paper was to determine the level and structure of household in-kind food consumption across the classes of locality in Poland in 2005 and 2013 in terms of consumption sustainability. The main data source was the microdata of the Household Budget Survey, processed with the standard tools of descriptive statistics. The study found a diminishing importance of in-kind consumption in average Polish households together with its enduring significance in rural households. This contrast seems to be the result of long-standing and still vibrant traditional patterns of consumption, as in-kind consumption has always been considered closely related to the rural lifestyle.

Key words: in-kind consumption, sustainable consumption, food, household

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 19.08.2015

Do cytowania – For citation

Głowicka-Wołoszyn, R., Kozera, A., Stanisławska, J. (2015). Zjawisko samozaopatrzenia w gospodarstwach domowych według klasy miejscowości zamieszkania w aspekcie zrównoważonej konsumpcji. *J. Agribus. Rural Dev.*, 3(37), 397–406. DOI: 10.17306/JARD.2015.42